

Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış

Ahmet ATALAY*

Öz

Osmanlı'nın demokratikleşme ve açılım yıllarında devlet idarecileri ülkede yaşayan gayrimüslimler için eşit vatandaşlık hakları kabul ederek yayımladılar. Bu anlamda Osmanlı şehirlerinin birçoğunda olduğu gibi, Konya'da yaşayan azınlıklar da kendi eğitim kurumlarını açtılar.

Tesis ettikleri bu okullarda eğitimin yanı sıra öğrenciler arasında birlikte iş yapma, arkadaşlık duygusunu geliştirme ve paylaşmayı kuvvetlendirecek sosyal faaliyetlere de yer verildi. Ön plana çıkarılan bu çalışmalar arasında edebiyat kulübü, müzik kulübü, koro ve orkestra kulübü, tiyatro kulübünün yanında matbaa tesisinde yardımcı eleman gereksinimini giderme ile ağaçlandırma ve yeşillendirme çalışmaları yapabilme alanında kurslar düzenlediler. Bunlardan da öte "Tanrıya Adanmışlık" adı altında Hristiyanlığı öğretecek, farklı dinlere mensup tüm öğrencilere hafta boyu öğretmenleri nezaretinde, Pazar günleri ise Papazlar eşliğinde dini dersler verdirdiler. Planlanan akşamlarda ise bunu, yine bütün öğrencilere yönelik dini vaaz, ilahi ve dua etkinlikleri şeklinde devam ettirdiler. Bu okullardan bunları yapanlar genelde Ermeni okullarıydı.

Ermeni okullarının Konya sosyal hayatını etkileyecek ve halkıyla bütünleşecek daha farklı etkinlikleri de vardı. Bu faaliyetler yılda en az iki defa olmak üzere müzik konserleri ve tiyatro gösterileriydi. Tüm bu çalışmaların finansörü ise ABD'li misyonerlerin yanı sıra Konya'daki Alman tüccarlarıydı. Hatta Amerikalı misyonerler okul açma işini daha da ileri götürerek "yabancılara tanınan yasal haklardan" dolayı Konya'da yaşayan Ermeniler adına yeni okullar tesis ettiler.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ermeniler, Amerikan Misyonerleri, Konya, Tehcir

Armenians from Konya and an Outlook on Their Educational Activities

Abstract

During the democratization and democratic initiative years of Ottoman Empire, the statesmen accepted and brought out equal citizenship for Non-Muslims within the Empire. Consequently, minorities in Konya also established their own educational institutions.

In the schools they established, in addition to formal education, they also tried to encourage social activities which promote cooperation, friendship and sharing among students. Besides the literature club, the music club, the choir and orchestra club and the theater club, which were brought into the forefront, trainings to satisfy the need for auxiliary staff in the printing house and trainings for afforestation and greening were also given. Furthermore, in order to teach Christianity to students from different religions, they gave religious lessons by teachers during the weekdays and by priests on Sundays under the name of "Being Devoted to God". In certain evenings, they continued these activities as religious sermons, chants and prayers for all students. It was usually the Armenian schools which did these activities.

Armenian schools had also different activities which affected social life in Konya and promoted integration with the public in Konya. There were concerts and theatre performances which took place at least twice a year and these activities were financed by missionaries from the USA and as well as German merchants. Furthermore, these American missionaries established new schools for Armenians on the grounds of "legal rights given to foreigners".

Keywords: Ottoman, Armenians, American missionaries, Konya, relocation

Geliş/Received: 27.12.2022

Kabul/Accepted: 29.03.2022

* **Etik Kurul İzni:** Bu çalışmaya, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, mülakat ve deney içeren çalışmalar kapsamına girmediğinden, etik kurul onay belgesi gerekmemektedir.

* Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Cumhuriyet Tarihi Öğretim Üyesi. (Associate Professor. Artvin Çoruh University, Faculty of Science and Letters, History Department. Faculty Member at the Major Science of History of Turkish Republic.) ahmetatalay@artvin.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-5293-0942.

(Makale Türü: Araştırma Makalesi)

Giriş

Osmanlı'da idari, siyasi ve özellikle de sosyal alanlarda, Sultan III. Selim dönemindeki “Meşveret Meclisi” ile başlayan “anayasal hareketler ve demokratikleşme” adımları, yani bugünkü dille ifade edilir ise “açılım uygulamalarında” belli bir yol kat edilmiştir. İlerleme sağlanan bahse konu durumlarda, “Yasama-Yürütme-Yargı” erklerinde ciddi “zihniyet değişikliğine” gidilmiş ve “kuvvetler ayrılığı ilkesi” çerçevesinde Padişah III. Selim, hiçbir telkin, zorlama ve baskıya maruz kalmadan, kendi isteği ve arzusuyla bürokratlar arası görev dağılımına gitmiştir. Bu da, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Anayasacılık Tarihi adına düşünülür ise, kayda değer önemli bir dönüm noktasıdır. Bahse konu bu duruma Sultan II. Mahmut Devri'ndeki “Sened-i İttifak” sözleşmesi ile de devam edilmiştir.

Batılı ülkelerin baskısından ki, sosyal yaşamdaki bu değişiklikler, anayasal garanti olarak addedilirse, Sultan Abdülmecit zamanında, 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından okunarak ilan edilen ve Türk Tarihi'nde batılılaşmanın ilk somut adımı olan Tanzimat Fermanı'yla biraz daha ileri gidilmiştir. Bu hal bununla da kalmayıp yine Sultan Abdülmecid'in 18 Şubat 1856'da ilan ettiği Islahat Fermanı'na göre, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan ancak Müslüman olmayan tebaaya verilen haklar ayyuka çıkarılarak küçümsenmeyecek oranda abartılmıştır. Gayrimüslim vatandaşlara tanınan bu hakların en önemlilerinden biri de eğitim alanındaki haklardır ki, bugün araştırmacıların geneli tarafından bu olgu, “Modern Eğitim Kurumlarının” başlangıcı olarak nitelendirilmektedir.

“Padişah Buyruğu” olarak duyurulan Islahat Fermanı'nın içeriği İngiltere, Fransa, Avusturya devletlerinin İstanbul'daki Elçileri ile Osmanlı Sadrazamı ve Dâhiliye Nazırı (Dışişleri Bakanı) tarafından hazırlanmış olup, tüm kapsamı üst düzey bürokratlar tarafından da bilinmekteydi. Nedeni de mevcut sistem içindeki olası yeni gelişmeler genelde gayrimüslim tebaayı ilgilendiriyor ise de, hukuksal düzeni etkileyen sonuçlar bakımından “eşit vatandaşlık ve kanun önünde eşitlik ilkelerine” dayanmaktaydı. Bu da demokrasilerin en önemli kurallardandı. Bu bakımdan uygulayıcı konumunda bulunanlar öncelikle bu durumu bilmeli ve kabullenmeliydiler.

Her ne kadar sosyal alanda tanınan bu haklar, toplumun her kesiminde değişimlere sebebiyet veriyse de özellikle eğitim alanındaki uygulamalar, konuyla ilgilenen Türk bürokratların genelinin tepkisini çekmekteydi. Sebebi de farklı soydan vatandaşların açtığı okullar devletin aleyhine çalışmakta olup dağılmasını hızlandırmaktaydı. Hâlbuki eğitim toplumların devamında vazgeçilmez ve hayati bir olguydu. Ama bu olgu Osmanlı gibi imparatorluk, federe veya konfedere diye tabir edilen devletler için geçerli bir varsayım değildi. Nedeni de bu tip ülkelerde her sınıfın kendi okullarını açıp, her ne kadar üst çatıda bahse konu devletin kurallarına uyulacağı belirtiliyor ise de, tabanda kendi lehlerine uygun öğrenciler yetiştirmekteydiler. Bu durum ise içinde buldukları devletin yapısı ve uluslararası çıkarlarıyla örtüşmeyip genel yapısında da inanılmaz yaralar açıyordu (Dumont ve Georjon, 1997: 56). Zaman içinde bu yaralar sosyal bünyede tamiri mümkün olmayan bozukluklara sebebiyet vererek devletin tarih sahnesinden silinmesine yol açabilmekteydi.

Nitekim Osmanlı'da olan durum da buydu. Öteden beri hem devlet kademesindekiler hem de vatandaşlar arasında "sadık millet" olarak değerlendirip önemsenen, değer verilen Ermeniler, kendilerine tanınan sosyal haklardan fazlasıyla nemalanarak diğer ulusların Osmanlı'ya yaptığının daha beterini yapmış ve adeta Türk Milletine elinden gelen kötülüğün en dehşetini yaşatmıştır.

Araştırmada yukarıda bahsedilen düşünceleri destekleyen Konya örneği ele alınarak şehirdeki Ermeni okulları anlatılmış olup, bu okulların işleyişleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Mezhep Ayrılığına Düşen Konyalı Ermenilerin Birbirlerine Karşı Hoş Olmayan Davranışları

Konyalı Ermeniler şehrin kuzeyindeki, Vali İzzet Bey Caddesi'nin sağ ve solunda bulunan Çifte Merdiven Mahallesi ile kısmen Şems ve Akıncılar Mahallelerinde oturmaktaydılar.

Önceleri aralarında herhangi bir problem yaşanmayan bu vatandaşlar, Konya sanat ve ticaretinde etkili oldukları kadar eğitilmiş olmalarıyla da öndedirler. Özellikle avukatlıkta en ön sırada olup, Konya'daki diğer gayrimüslimlerin adli davalarını takip etmekte ünlüdürler (Atalay1, 2011: 51; Atalay2, 2011: 13; Yıldız, 2015: 35). Ayrıca, "*şarap bağıcılığı yapıp at üretimi alanında da pek meşhurdurlar*" (Hocasaryan, 2012: 2).

Ancak bu durum I. Meşrutiyetin ilanına kadar sürmüş, akabinde ABD'li tacirler ile Ermeni uyruklu olup Hristiyanlığın Protestan Mezhebine dâhil yine ABD'li Board Teşkilatı Misyonerlerinin şehre gelmeleriyle bozulmuştur. Bununla birlikte aynı mezhepten Almanlardan Konya'ya gelenler, adeta işin tuzu biberi olmuşlardır. Çünkü Boardlı Misyonerler ve tüccar olan Almanlardan etkilenerek Protestanlığa geçen Konyalı Ermeniler ile Ortodoks Mezhebenden olan Konyalı Ermeniler birbirlerine düştüler (Bozkurt, 1996: 185; Bozkurt, 1998: 24). Kısa süre sonra ise aralarında halledilemeyen problemler ile acımasız ve ardı arkası bitmeyen sıradan kavgalar meydana geldi. Daha sonralarda ise, Ortodoks mezhebenden olan ezici Ermeni çoğunluk mezhep değiştiren az sayıdaki Protestan Ermenilere (Nalcı, 2015: 1; Sarıçelik, 2010: 289) karşı tavizsiz düşmanlık beslemeye başladılar. Çünkü her iki tarafın yabancılardan bekledikleri menfaatperestlikleri bunu gerektirmekteydi.

Nedeni de ABD'li Protestan Board Teşkilatı misyonerleri sağlık alanında, Alman tüccarların tarım ve sanayi alanında (Yücel, 2017: 283; Taşkın, 2019: 103; Işık, 2018: 79-133-115-116) Konya merkezinde olağanüstü yatırım faaliyetinde bulunmaları Protestan olanların diğerlerine nazaran daha lüks hayat yaşamalarına sebebiyet vermesiydi. Bu da Ortodoks gruptan olanlarda kıskançlığın yanı sıra düşmanca bir eğilime yönelmelerine neden oldu. Hatta aynı soydan ve yakın akraba olmalarına rağmen kurumsal olarak da ayrışmaları işin vahametini gösterdi.

Bu işi ilk başlatanlar şehre gelen ABD'li tüccarlar ise de, kangrene dönüşmesine sebep olan yine ABD'li ve Tarsus St. Paul, Konya Apolistik ile ABD'deki Philadelphia Enstitüsü'nün kurucusu olan Protestan Ermeni Harutune Stefanos Cenanyan'dır. Üçüncü periyotta gelen diğer ABD Misyonerlerinin (Haydaroğlu, 1993: 170-171) yanı sıra Alman tüccarlar ise, Konya Ermenilerini birbirlerine düşürerek adeta düşman farklı iki azınlık konumuna getirmişlerdir.

Bahsedilen bu azınlıkla ilgili Baskın Oran, “*bir ara uzaydan uğrak vererek Anadolu’ya gelen Ermenilerin 1915’de tekrar memleketleri olan uzaya geri döndüklerini*” (Oran, 2013: 2) ifade etse de, Konyalı Ermeniler, bahsedilen ABD ve diğer yabancı uyruklular gelmezden evvel Türk, Rum, Marunî ve Musevi olan diğer Konyalı bireylerle güzel bir uyum içerisinde yaşamaktaydılar (Nalcı, 2015: 1; Hocasaryan, 2012: 2).

Harutune Stefanos Cenanyan’ın Konya’ya Gelişi

3 Eylül 1891’de Konya’ya gelen Harutune Stefanos Cenanyan¹ hatıralarında, “*Tren yolu güzergâhında bulunan Konya’yı Hıristiyanlığın önemli Papazlarından St. Paul’un da ziyaret ettiğini bu nedenle önemli bir merkez olduğunu söyler. Konyalıların dini kurallara karşı olağanüstü hassas yaklaştıklarını Mevlana Dergâhı ile Mevlana Celâlettin Rumi’nin mezarının burada bulunduğunu belirtir. 60000 kişilik nüfusun çoğunluğunu Müslüman Türkler oluştursa da Rum ve Ermenilerin de azımsanamayacağından*” bahseder (Nalcı, 2015: 2; Alçitepe, 2015: 18).

Konya esnaf ve tüccarının yanında önde gelen simalarının nabzını tutan Cenanyan, bahse konu tarihte Konya halkından kahir ekseriyetin Kolera salgınından dolayı öldüğünü görür. Kentteki üç doktorun muayene etmeye yetişemediklerini anlatan Cenanyan hatta bu doktorlardan birinin kendisi Konya’dayken aşırı yorgunluğa dayanmayarak şehri terk ettiğini belirtir. Bu anda bile Müslüman Türklerin bu durumu “*kader olarak değerlendirip Tanrıya olan bağlılıklarında ufak bir sarsıntı meydana gelmediğini*” (Alçitepe, 2015: 18; Taşkın, 2019: 102) söyler. İlk anda kiralayarak kaldığı ev yakınlarında on kişiye yakın insanla tanışarak bir bağ kurduğunu daha sonra ise bu ilişkilerini artırarak sayının yüze dayandığını belirtip, kafasında tasarladığı projelerini burada gerçekleştirebileceği kanaatine varır.

Kolera belasının yanında ülkedeki ardı arkası kesilemeyen savaşlardan dolayı birçok dul kadın, sayısız yetim, öksüz ve rakamı belirlenemeyecek kadar da kimsesiz çocuğun olduğunu gören Cenanyan, bu durumda Konya’daki yetim ve kimsesiz çocukları sahiplenerek, onlara ücret alınmadan verilebilecek eğitim yoluyla Tanrıya inanma noktasında kişinin neler yapması gerektiği kavramı öğretilerek Hıristiyanlığa kazandırılacağı kanaatine varır.

Konya’da Eğitim Veren Ermeni Okulları

Kentte yaşayan tüm halkın arasında karşılıklı saygı ve hoş görünün hâkim olduğu Tanzimat döneminde aynı mezhepten olan Ermenilerin, Alâeddin Tepesi’nin güney yamaçlarında bir kiliseleri ve Tanzimat Fermanı’nın okunmasının akabinde eğitim öğretim verebilecek açtıkları bir de okulları vardı. Bu okula Ermeni öğrencilerin yanı sıra Türk olan öğrenciler de gidebilmekteydi.

Ancak bu durum daha sonra ABD’li tacir ve misyonerlerin Konya’ya gelmeleriyle değişti. Şehirde yaşayan azınlıklara göre okullar da her kategoride çeşitlenmeye başladı. Sıbyan (İptidai)

¹ 25. 04. 1858 Maraş’ta doğmuş ve ABD’ye göç etmiş Ermeni bir ailenin oğlu olup 25. 09. 1907’de Philadelphia’da ölmüştür. Mezarı bahse konu şehrin mezarlığındadır.(www. Findagrave.com, ind. T. 25 Eylül 2021, İnd. Saa. 20 45)

Mekteplerinden Rüştiyelere ve hatta İdadilere kadar sayıları arttı. Bu okullardan Ermenilere ait olanlar şunlardı.

Ermeni Sahakyan Mektebi: Tanzimat Fermanı'nın ilanının akabinde açılan okulun açılışının ilk yıllarında, Konyalı Ermenilerin tamamının çocukları devam etmekteyken bazı yetim, öksüz ve kimsesiz Türk çocukları da gidebilmişlerdir.

Kerim Sarıçelik, Konya Maarif Müdürlüğü Arşivi'ne dayanarak, okulun açılış tarihini 1839/1840 Eğitim öğretim yılı olarak belirtirken, H. 1332/R. 1271 tarihli Konya Vilayet Salnamesine göre bu tarih 1855 olarak belirtilmektedir (KVS, H.1332/R. 1271: 668; Sarıçelik, 2010: 289).

Kız ve erkek öğrencilerin devam ettiği okul yedi yıllık olup Rüştiye (Ortaokul) seviyesine kadar eğitim verebilmekteydi. Ancak Modernleşme Süreci Eğitim İstatistiklerinin verildiği 1873 Yılı Devlet İstatistik Bülteninde, Konya genelindeki Rüştiyelerde 134 öğrenci varken sadece 1 Öğretmenden bahsedilmektedir. Ama bu öğrencilerin ne kadarı Türk ne kadarı gayrimüslim öğrencidir bilinmemektedir (Alkan, 2000: 29). Fakat aynı dönemde Konya'daki Türk okullarından daha kaliteli bir eğitim veren Sahakyan Mektebi'nde Türkçe, Ermenice ve Fransızca dilleri ile Hesap (Matematik), Cebir, Coğrafya ve Riyaziye dersleri okutulmaktadır (Sarıçelik, 2010: 289; Işık, 2018: 98-125). Bunların dışında öğrencilere okul yönetiminin belirlediği zamanlarda ve saatlerde artı olarak derslerde verilmekteyse de bu derslerin isimleri zikredilmemektedir. Bu kanaati ise dönemin Konya Valisi Müşir Mehmet Said Paşa okula yaptığı bir ziyarette edinmiştir. Nedeni de okul yönetiminin ders programının dışında istedikleri gibi ders seçebilmekte ve verebilmekte serbest olmaları yönündeki gizli saklı yaptıkları davranışlarının kulaktan kulağa o an kendisine bildirilmesinden kaynaklanmaktadır (Işık, 2018: 125-132).

Bu da kısa zamanda Sahakyan Mektebinde okul yönetiminin, dönemin devlet politikasıyla zıtlaşan, hatta karşıt ve gayri resmi bir eğilim çerçevesinde davrandıklarını ortaya koymuştur. Durumun vahametini gören zamanın maarif bürokratları, gayrimüslimlerin mekteplerindeki zararlı faaliyetlerin önünün alınması için bu okullarda görevlendirilecek öğretmen ve okutulacak kitapların ilgili makamlara bildirilmesi yönünde tebliğler göndererek okullarına bu konuda denetimler yapılacağı iletilmiştir. Ayrıca kaçak eğitim verenler var ise bunlarında kısa zamanda ruhsat almaları gerektiği belirtilerek almayanlara karşı telafi edemeyecekleri bir ceza verileceği yine bir yazıyla kendilerine ulaştırılmıştır.

Konya Sancağı Maarif Müdürlüğü yetkililerinin bu konudaki tavizsiz denetimlerinden olacak ki, vilayet geneli ayrıştırılarak Konya Merkezindeki inas mektepleri ve rüştiyelerdeki öğrenci sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunun yanında paralı eğitim veren okullar ile parasız eğitim veren mekteplerde bir düzene sokulmuş ve bu duruma göre eskiden devam eden öğrenci sayıları ile yeni kaydedilen öğrenci sayıları ve bir nedenden dolayı okullarından ayrılan öğrencilerde daha düzenli hale getirilmiştir. Buna göre 1894-1895 yılı Eğitim İstatistik Cetvelinin verilerinde, Konya'da 1893'ten evvel gelen paralı yatılı öğrenci sayısı, Gayrimüslimlerde 5 kişi, parasız yatılı öğrenci miktarı ise sadece 2 kişidir. Ders yılı sonuna kadar yeni kaydedilen öğrenci ise, paralı yatılıda Gayrimüslimlerde 1 olup parasız yatılıda yine

1 kişidir. Ders yılı sonuna kadar her hangi bir nedenle okulla ilişkisini kesen öğrenci sayısı ise, paralı yatılılarda Gayrimüslim öğrenci adedi 2 kişidir. Bu durum parasız yatılıda ise 1 kişidir (Alkan, 2000: 66). Aynı yıl verilerine göre yapılan sınavlarda başarılı olan ve diploma almayı hak eden öğrenci sayısı paralı yatılı ve parasız yatılılarda Gayrimüslimlere ait hiçbir öğrenci kaydı yoktur. Sınıfta kalan öğrenci sayıları ise paralı yatılılarda yine Gayrimüslimlerde 4 kişi, parasız yatılılarda ise sadece 2 öğrencidir. Bu okullarda aynı yıl görev yapan memur ve öğretmen sayısı Müslüman ve Gayrimüslim ayırt edilmeksizin toplamda 22 kişidir. Aynı istatistik bilgilerine göre Konya’da yaşayan azınlıkların sahip oldukları resmi okul sayısı sadece 1 adet olup o da mezhep ayrımı belirtilmeksizin Ermenilere ait olup ibtidai kategoride eğitim vermektedir. (Alkan, 2000: 100). İlgili kayıtlara göre Konya Sahakyan Mektebine özgü birebir bir verinin bulunmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır Buda okulun belli bir dönem gayri resmi faaliyette bulunduğu kanaatini güçlendirmektedir².

Gerçekten de sonradan ele geçen kayıtlara göre mektebin 16 Ağustos 1314 (28 Ağustos 1898) yılında resmi açılışının yapıldığı görülmektedir. Aldıkları Ruhsatnameye göre derslerde okutacak kitapların isimlerinin yanı sıra okulda görevlendirilmiş öğretmenlerinin adları da vardır (Sarıçelik, 2010: 290).

Bahse konu ruhsatnamede okulun kurucularının tamamen Ermenilerden oluşan Mütevelli Heyeti’nin isimlerinin yanında, kurucu başkan olarak Agop Nersisyan Efendi’nin adı zikredilmektedir. Müdür olarak ise 27 Kânun-ı Evvel 1314 (8 Ocak 1898)’te Karakin Sinişmatyan Efendi atanmıştır. Tamamı Osmanlı vatandaşı olan öğretmen kadrosunda ise; Armanya Efendi, Rovin Baliyan Efendi, Yağmuryan Mıgırdıç Efendi, Yapağıyan Varhan Efendi, Agavani İplikçıyan Efendi, Şişmanyen Samayak Efendi, Abraham Efendi ve Tifogos Efendi vardır. Aynı kayıttaki okulda okutulacak ders kitapları ile yazarlarının da isimleri mevcuttur.

Ermeni Sahakyan Mektebi’nin ilk açıldığı yıl, Konya Maarif Müdürlüğü’ne ibraz ettiği okulda okutulacağı bildirilen kitapların isimleri ve yazar adları şöyledir, Elifbâ, Hikmet ve Ermenice Elifbâ (Mihran Apıkyan), Sarf-ı Umûmî (Karakaşyan), Alfabe (Bazarcıyan), Gramer (Loriya Flori), Lisân-ı İngiliz (Bağdasaryan), Coğrafya (Karakaşyan ve Markaryan), Hıfzısıhha (Matyas Mamuryan), Letâif-i Âsâr (Karabetyan), Lisân-ı Osmani (Kaliberyan), Talîm-i Etfâl (Simyadan Darban), Talîm-i Lisân-ı (Toroyan), Tahrîrât ve Lisân-ı Fransevi (Hazelyan), Hesâb (Dikran), İlm-i Eşya (Andonisyan) ve İlm-i Hikmet kitabı yazarı da (Kigork Arslanyan)’dır (Sarıçelik, 2010: 290; Işık, 2018: 98-125).

1899-1900 eğitim öğretim yılında Ermeni Sahakyan Mektebi’nde karma usulde 272 öğrenci öğrenim görmekteydi (KVS, H.1317: 70). 1901-1902’de öğrenciler, kızlar ve erkekler olarak ayrıştırılıp erkekler, Erkek Sahakyan Mektebine; kızlar, Kız Sahakyan Mektebine devam ettiler. Bu yılda erkekler

² Çünkü bahse konu dönemde Ermenilerin dışında Konya’da yaşayan Rumların, Marunîlerin ve Fransızların kendi adlarına açtıkları farklı okulları vardır. O nedenle yukarıda verilen istatistiki bilgilerin bu toplumların hangisini kapsadığı noktasında açık ve net bir bilgi mevcut değildir. Aynı yıl verilerine göre şehirde Ermenilere atfen ibtidai sınıfta tek bir mektep belirtilmekte olup, onunda hangisi olduğu anlaşılammamaktadır. A. A.

bölümünde 192 öğrenci, kızlar bölümünde ise 160 öğrenci iki farklı eğitim kurumunda eğitim gördüler(MS, H. 1319/1903: 865). Bu durum 1905-1908 Eğitim İstatistiklerine de yansımıştır. Bahse konu istatistik verilerinin, resmi ve özel okul sayılarının yansıtıldığı bölümünde, Ermeni Ortodokslara ait vilayet genelinde 4 tane erkek, 2 adet kız, 2 tane karma okul varken Protestan Ermenilere ait sadece Konya Merkezinde 1 adet okulları bulunmaktadır (Alkan, 2000: 147)³.

Konya'daki Ermeni okullarının sayılarının artması bu azınlığın aleyhine seyretmiş ve okul müteveli heyeti maddi sıkıntıya düşmüştür. Öğretmenlerinin maaşlarını bile ödemekte güçlük çeken okul idarecileri çareyi sosyal faaliyetler düzenleyerek aşmaya çalışmışlar ise de bu yeterli olmamıştır. Hatta krizi giderme konusunda bir tiyatro gösterisi için, Vilayet Maarif Müdürlüğü'ne müracaatları söz konusudur. İstekleri olumlu karşılanan idarecilerin sonraki zaman dilimlerinde de bu türden istekleri devam ede gelmiştir (BOA., DH. MKT 452/48).

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar maddi yöndeki kötü gidişat devam etti. Ancak hürriyetin ilanı yeni bir heyecan getirince, Ermeniler de bu durumdan istifadeye kalkışarak yıpranmış olan Sahakyan Mektebi'nin binasını yenileme kararı aldılar. Böylece düzenlenecek olan kampanyalarla hem sıkışık olan durum atlatılacak hem de okul tamamen yeni bir binaya kavuşacaktı. Öyle de oldu, düzenlenen kampanyalar ilgi gördü. Sonuçta yeni bir bina yapılabileceği kararı zamanın ilgili bürokratlarınca onaylandı (BOA., İ. MF 1328.L/7).

Eski binanın yerine yapılan yeni bina tamamlandınca İptidai ve Rüştiye sınıflarına ek olarak sadece erkekler için bir de İdadi sınıfı açıldı. 22 Mart 1328 (4 Nisan 1912)'de ise öğretim elemanları kadrosu yenilendi. Yeni atanan öğretmenler kadrosunda; Osmanlı Tebaasından olan Dikran Şalcıyan Efendi, Sorin Baharyan Efendi, Papaz Arpadi Efendi, Niko Harsamirciyan Efendi, Taşcıyan Karabet Efendi, İzmirli Karabetyan Efendi adlı erkek öğretmenlerin yanında Armonahi Hanım, Seyranus Hanım, Ağnes Hanım ve Zaro Hanım gibi bayan öğretmenlerle birlikte Türkçe Derslerine girecek olan ve Konya Vilayeti Maarif Müdürlüğü'nün görevlendirdiği Faik ve Ali Efendiler vardılar (Sarıçelik, 2010: 290).

1913-1914 Eğitim İstatistikleri bilgilerine göre Konyalı Ermenilerin vaziyetlerine gelince, bu yılda Konya merkez ve mülhakatında özel okul sayıları erkekler için 5 adet, kızlar için 2 adet, karma olarak da 7 tane okulları vardır. Bu okullardan sadece 5'i Konya merkezdedir. Tamamının öğrenci adedi ise 426'sı erkek, 279'u kız olmak üzere toplamda 705 kişidir. Yine bu okulların tamamında 14'ü erkek 13'ü de bayan öğretmen görevlidir (Alkan, 2000: 171-173-174).

Vilayet Maarif Müdürlüğü verilerine göre I. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Konya Ermeni Sahakyan Mektebi'nde 5 erkek, 4 kadın öğretmen görev yaparken öğrenim gören 140 erkek 120 de kız talebeleri vardır. Ancak savaşın olumsuz durumundan faydalanma gayretine giren Ermenilerin bu tavrı kendi namlarına ters dönünce okulları da bundan etkilenerek kapanmıştır. Ama ilk resmi

³ Toplamda 9 adet olan Konya'daki Ermeni okullarından, 1 Erkek, 1 Kız Ortodoks Ermenilere, 1 adedi karma olarak Protestan Ermenilere ve 1 adedi de Ermeni Öğretmenlerden Agavani Kapamacıyan Hanım'a ait olup o da Konya Merkezindedir. Geri kalan Ermeni okulları ise, Konya'nın farklı İlçelerindedir (Alkan, 2000: 147).

açılışından kapandığı yıla kadar 325 erkek öğrenciye, 230 da kız öğrenciye resmi kayıtlara göre diploma düzenlemiştir (KVS, H. 1332: 668).

Ermeni Cenanyan Mektebi: Okul, 1 Temmuz 1308 (13 Temmuz 1892) yılında ABD’li Ermeni asıllı Protesyan Harutune S. Jenanyan tarafından kurulmuştur. Okulun müdürlüğünü de kendisi yapmaktadır. Kurum ilk açıldığında adı Havariyun Enstitüsü’dür (BOA., MF. MGM 5/77; Alkan, 2000: 248; Alçitepe, 2015: 17; Sarıçelik, 2010: 292).

Önce Konya’nın Çifte Merdiven Mahallesi’nde kiralanmış bir binada, Konya Maarif Müdürlüğü’ne yapılan müracaatın akabinde eğitime başlayan okulun 35 öğrencisi vardır. Gündüz eğitim gören ve giderek artan bu öğrenci sayısına, 1894’de yatılı olmak kaydıyla 15 öğrenci daha ilave edilmiş, yine aynı günlerde bir de Kız Okulu bölümü açılmıştır. Ancak okulun bakanlıkça resmi açılış izninin, 7 Mayıs 1314 (18 Mayıs 1898) tarihinde olduğu ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır (Alçitepe, 2015: 24; Sarıçelik, 2010: 292). İleri dönemlerde okul, satın alınarak içine yeni binaların yapıldığı geniş bir alana taşınmıştır.

On dönümlük bu arazideki okul, farklı iki binadan oluşmaktadır. İlk bina yatılı olarak okuyanlar için ayrılmıştır. Bu meskenin odaları geniş ve havadar olduğu kadar her biri 50 öğrenciyi barındırabilecek kapasiteye sahiptir. Ayrıca bu binanın önündeki bahçede ABD’den getirilerek monte edilmiş birde fiskeye bulunmaktadır. İkinci bina ise, Amerikalı yardımsever Mrs. Crozer’in katkılarıyla yapıldığından buradaki öğrencilerin İncil’i ezbere okuyabilmelerini sağlamak amacıyla Şapel olarak düzenlenmiş geniş bir odası vardır. Buraya maddi katkısından dolayı “Crozer Hall Salonu” adı verilmiştir (Alçitepe, 2015: 27).

Maddi sıkıntıları olmayan Cenanyan Okulu yetkilileri 1901 yılında uhdelerindeki İlkokul ve Ortaokulun başına Doktora Programını Yale Üniversitesi’nde yapmış olan Mrs. Ermenak Hayakaziyen Efendi’yi getirmiştir (Hocasaryan, 2012: 3; Alçitepe, 2015: 24). Hayakaziyen’in gelişiyle beraber atağa kalkın yönetim bu okullara ilaveten, 1903 de yeni bir bina daha satın alarak Cenanyan Koleji’ni Konyalıların hizmetine sunmuşlardır.

1909 yılına kadar okul müdürlüğü görevini yürüten Hayakaziyen Efendi, 1908-1909 eğitim öğretim yılında mezun olan öğrencilerine diplomalarını Okul Korosu’nun verdiği konser sonrasında toplanan kalabalığa yaptığı bir konuşma sonrasında vermiştir. Mezun olan bu öğrencilerin 3’ü Türkçe, 2’si Ermenice, 1’i İngilizce ve 1’de Fransızca dilinde olmak üzere toplamda 7 kişi oldukları da basın aracılığıyla duyurulmuştur (Meirik-i İrfan, 1325/1909: 27: 1).

Harutune S. Cenanyan ve ekibinin Konya’da okul açmasının esas amacı, şehir ve civarında yaşayan fakir ve yetim çocukların Hıristiyanlığı gerçek anlamda öğrenmesini ve bu bölgedeki ilkelerinin yaşatılmasını sağlamaktır. Bu sebeple sahibi bulunduğu dört okulda da dini eğitime özel bir önem arz edilmiştir. Hatta şehirdeki Konyalı Protestan Ermeniler genelde ayinlerini bu okullardaki Şapellerde eğitimin yapılmadığı zaman dilimlerinde yapmaktaydılar (BOA., Y.PRK.UM.32/74).

Konya Cenanyan okullarında Eğitim süreleri, İlkokul için 3 yıl, Ortaokul için 4 yıl, Kolej için 5 yıldır. Ama Kız Okulu, “bu okul ilkokul kapsamında kabul edildiğinden,” 4 yıldır. O döneme göre okullar adına her şey yolundayken nedendir bilinmez üst yönetim, 1908’de aldığı bir kararla, “*artık Osmanlı Yasalarına göre değil, New-York Eyalet Yasalarına uygun faaliyette bulunacaklarını*” (Alçitepe, 2015: 24) ilan ederek bu durumu Konya kamuoyuyla paylaştılar. Ancak bahse konu bildirimleri II. Meşrutiyet döneminin kargaşa ortamına denk geldiğinden, ilgililerce dikkate alınmış gibi değildir.

Adaylar için Cenanyan okullarına kayıt kabul şartları arasında “alt okullar için 15, Kolej için 20 yaş üst” sınırını koyan yönetim, Hıristiyan veya Musevi adayların “bağlı buldukları kilise papazlarından ahlaki ve maddi durum belgesi” ve her adayın öğrenim dönemi başında okul doktoru tarafından muayene edileceği gibi istekleri vardı. Ayrıca yatılı öğrencilerin her yıl 12, diğerlerinin ise 2 Osmanlı Lirası ödemede bulunacakları da diğer şartlardan biriydi.

Bu okullarda her gün mesai bir dua ya da ilahi ile başlamakta aynı şekilde düzenlenen akşam töreniyle tamamlanmaktadır. Öğrenciler ise her gün öğretmenlerinin gözetiminde en az 15 dakika “Tanrıya Adanmışlık” eğitimi yapıp akşamları ise söylenen dini şarkıların arkasından 15 dakika vaaz dinlemektedirler. Pazar günleri ise, saat 11’de tüm öğrenciler kilisede (Okul Şapeli) kendilerine ayrılan bölümde Papazın verdiği vaaza mazeretsiz katılmaktadırlar. Mezhebi farklı olan Gregoryan, Katolik ve Ortodoks Ermeniler ile bu mezheplerden olan Rumlar veya diğerleri İsa Mesihe karşı sevgi ve ibadette bulunacaklardır. Farklı etnik gruptan olan diğer öğrenciler ise yine Pazar günü saat 14’te toplanarak kendi inançlarının gerektirdiği dualarını edeceklerdir (Alçitepe, 2015: 27)

Muazzam bir kütüphanesi olan Cenanyan Mekteplerinin 2000 adet İngilizce bir o kadarda farklı dillerde eserleri vardır. Ancak New-York’ta yaşayan Ermeni Dr. Recebiyan Efendi’nin bu okul kütüphanesine gönderdiği 1000’in üzerinde kitap sakıncalı görülerek ülkeye sokulmamıştır (BOA., MF. MKT 431/47). Bunun dışında abone olunan üç Ermeni Gazete, düzenli olarak gelmekte yine Ermenice bazı dergiler ile farklı dillerde yayınlanmakta olan mecmualarda edinilmektedir. Ayrıca kütüphanenin çok geniş ve kalabalık öğrenci grubuna hitap edecek kadar güzel bir okuma salonu vardır.

Bu okullarda öğrenim dili İngilizce ise de, başta Ermenice, Yunanca, Fransızca ve Türkçe öğretilen diğer dillerdir. Her yıl tekrarlanan sosyal etkinlikler ise çok fazladır. Okuldaki Sosyal Gruplardan “Edebiyat Kulübü” iki ayda bir 20. Yüzyıl ve Speechatert adlı mizah dergileri çıkarmakta ayrıca öğretmenleri Dr. Mardinyan yönetiminde her yıl kompozisyon yarışması düzenleyerek birinciye 5 Dolar ödül vermektedirler. Atletizm Kulübü ise istisnasız beden eğitimi ile ilgili sürekli faaliyette bulunmaktadırlar. 25 kişilik müzik korusu ise Müzik Kulübü’nün programı çerçevesinde haftada 4 defa ilahi ve marş provaları yapıp, Pazar günü akşamları ise istisnasız konser vermektedirler. Yessasiyan Orkestra Kulübü ise, Konya’daki bir İtalyan Müzisyen öncülüğünde kontrbas, keman, obua, fagot, kontrfagot, klarnet enstrümanlarını kullanma eğitimini vermektedir. Ayrıca bu müzik aletlerini kullananlar yılda bir defa da halk konseri vermektedirler (Alçitepe, 2015: 30-31). Bu grupların dışında

Su Motoru kullanma, çimlendirme yapma ve ağaçlandırma faaliyetinde bulunan topluluklar ile bir de matbaa işlerini geliştirme, ilan ve broşürler dizayn edebilme kursları düzenleyen bir grup daha vardı.

Bu faaliyetlerin yanında ayda bir defa olmak üzere istisnasız okul personeli ve eşleri ile öğrencilerin tamamının katıldıkları akşam etkinlikleri düzenlenmekte olup bu şenliklerde esprili konuşmalar yapılarak tiyatro kulübünün hazırladığı komik skeçler ve dramalar sergilenmekteydi (Meşrik-i İrfan, 1325/1909: 25: 3; Anadolu, 1326/1910: 33: 3). Bunun yanında fakir öğrencilere yardım maksadıyla yılda iki defa uzun soluklu çalışmalar sürdürülmekteydi.

Açıldığı tarihten 1910-1911 eğitim öğretim yılına kadarki mezun öğrenciler adına düzenlenen Cenanyan Okul Yılığ'ına göre mezun ettikleri öğrenci miktarı 49 kişidir. 1913-1914 Eğitim İstatistiği kayıtlarına göre Cenanyan Okullarında 3 Müslüman, 48 Rum, 254 Ermeni, 2 Musevi ve 1 de Marunî öğrenci okumaktadır. Aynı verilere göre öğretmen sayıları ise sadece ABD vatandaşı 2 kişidir (Alkan, 2000: 250-263). Resmi Devlet İstatistik verileri böyle ise de, bahse konu yıllar için Sarıçelik, yeterli öğretmen kadrosuna sahip olan Cenanyan Okullarından, “1913 yılında 8 öğrenci mezun oldu. Tamamı Ermeni olan bu öğrencilerin 7’si yatılı, 1’i gündüzcü idi. 1914’de de 8 öğrenci mezun oldu. Bu öğrencilerin de 7’si Ermeni olup 4’ü yatılı, 3’ü gündüzcü idi. Geriye kalan 1 öğrenci ise gündüzcü olup Rum’du” diye bahsetmektedir (Sarıçelik, 2010: 298).

1914’de savaş başlayınca Osmanlı Devleti kapitülasyonları kaldırarak ülkedeki yabancı okulları da lağvetti. Bu duruma göre Konya’daki azınlık okullarının tamamı kapandı. Ancak Cenanyan Okul Müdürü A. H. Haykazyan Efendi ile öğretim kadrosundan 6 kişi Konya’yı terk etmediler. Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra Amerikan Misyonunun isteği üzerine Haykazyan okulu yeniden açtı ise de yeteri kadar öğrenci bulamadı. 22 Mayıs 1922 de Türk Askeri, Okul Müdürü A. H. Haykazyan’ı tutuklamış ve okulda tamamen kapanmıştır (Hocasaryan, 2012: 3; Alçıtepe, 2015: 42; Sarıçelik, 2010: 299).

Kapanmış olan okul binası 1931 yılına kadar bir dönem Polis Okulu olarak kullanıldı. Polis Okulunun kapanmasının akabinde 20 yıl boş kaldı. 1952’de ise İmam Hatip Lisesi olarak kullanılmaya başlandı. Günümüzde ise mesken durumundadır (Hocasaryan, 2012: 3).

Okul Kütüphanesi’ndeki Ermenice kitaplarının akıbeti bilinmemekteyse de İngilizce kitapların 788’i, Fransızca olanların 33’ü ve Almanca eserlerin 157’si, günümüzde kitap üzerinde okul mührü olduğu halde, Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesinde dir.

Ermeni Kortoprus Mektebi: Ermenilere ait olan bu mektep Konya Gazi Alemşah Mahallesi’nde 1 Eylül 1330 (14 Eylül 1914)’da açılmıştır. Aslında I. Dünya Savaşı hengâmesinde açılan bu okul bu yönüyle takdire şayandır. Kurucusu Agavani Kapamacıyan adında öğretmen olan Ermeni bir bayandır. Konya’da açılan ilk özel anaokuludur.

Eğitim süresi 3 yıl olan okula 4-5-6 yaşlarındaki çocuklar kayıt yaptırabiliyorlardı. Bu öğrencilere burada çeşitli çocuk oyunlarının yanı sıra genelde alfabe eğitimi verilmekteydi. Agavani

Kapamacıyan Fransız Dili ve Alfabetini, Matmazel Eliz Uzaşyan Ermeni Alfabetini ve Matmazel Erşaloni Karolin Türk Dili ve Alfabetini öğretiyorlardı (Sarıçelik, 2010: 299).

Bu okulunda diğer gayrimüslimlerin okulları gibi I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda devletin aldığı kararlar doğrultusunda kapandığını söylemek yanlış bir kanaat değildir.

Sonuç

Osmanlı döneminde olduğu gibi zamanımızda da sevgi, muhabbet ve hoşgörünün şehri Konya'da, Tanzimat yıllarının sonlarına doğru 5000'e yakın Ermeni yaşamaktaydı. Şehirdeki Türkler ve diğer azınlıklardan Rumlar, Maruniler ile lafi edilemeyecek kadar Museviler ve Avrupalı bazı devletlerin geçici ikamet eden vatandaşları arasında ahenkli bir yaşam sürdürülüyordu.

Tanzimat yasalarının gayrimüslim tebaaya tanıdığı insani yaşam hakları bu düzeni bozmuştur. Nedeni de kendilerine devletin tanıdığı demokratik uygulamaların art niyetli kullanılmasından kaynaklanmıştır. Hâlbuki eşit vatandaşlık hakkı olarak nitelenen bu kanunlar onlara aleyhte bir davranışta bulunmayı sağlamıyordu.

Osmanlı'nın ekonomik olarak çözülmesi ve siyasi düzenin fren tutmaz hali onlara bu kargaşa ortamını hazırladı. Bu hali fırsata çeviren farklı soydan Konya'daki her azınlık grup, kendi lehlerine olabilecek bir yarış içine girdiler. Bu yarış maddi getirisi olan kurumlar olduğu gibi manevi yönü kuvvetlendirecek tesisler yönünden de oldu. Kendi örf, adet ve inançları doğrultusunda okullar açtılar. Ama yasaların kendilerine tanıdığı eğitim hakkını kullanmakla kalmayıp, bu konuda şehre gelen büyük devletlerin art niyetli diye tabir edilebilecek kişilerinin her türlü desteğini aldılar. Onların bu yardımlarını menfaatleri doğrultusunda azami derecede ne yapılabilecek ise istisnasız devlet ve şehir halkından Türkler aleyhine kullanma yoluna gittiler.

Bu konuda en çok ileri gidenlerde vilayetteki Ermenilerdi. Amerikalı Misyonerler ve Alman milyarderlerin güdümüne giren Ermenilerin birçoğu mezheplerini değiştirdiler. Hatta bununla da kalmayıp, Hıristiyanlığın şehir ve civarında yayılacağını düşünen bu yabancılara, her desteği verdiler. Cepheden cepheye savaş için koşan komşuları Türklerin evlerinde olmayışlarını ganimet addedip, çaresiz kalan çocuklarını sahiplenme gayesiyle din değiştirme yoluna sevk ettiler. Bununla da yetinmeyerek yıkıcı ve bölücü gayret içinde olan bütün teşkilatlara yardımcı oldular (Kaçaznuni, 2005: 15).

Osmanlı idarecilerinin gözünden kaçmayan bu davranışları aleyhlerine dönünce güç duruma düştüler. Başarısızlıklarının sonucunda da mazlum rolüne bürünüp o günden bu yana "Ermeniler katliama uğradı" masalıyla hem Türk hem de Dünya kamuoyunu meşgul etmekte ve Tehciri bahane edip soykırıma uğradıklarını söyleyip durmaktadırlar.

Hâlbuki cephelerdeki Türk Askeri ve Milletini arkadan vurmanın hışmına uğrayarak yaptıklarından dolayı zorunlu göçe tabi tutularak buldukları coğrafyadan alınarak diğer bir Osmanlı şehrine nakledildiklerini o günün belgeleri ortaya koymaktadır.

O yıllarda Ermenilerin Konya’da açtıkları bu okullarda, sosyal hayat adına eğitimde ciddi bir gelişme yaşanmış ise de, zamanla bu bozularak şehirde bir huzursuzluğa sebebiyet vermiş ve devlet idarecilerinin aldığı karara göre, bu vatandaşlardan 3730’u tehcire tabi tutulmuştur (Bardakçı, 2008: 125). Tehcire tabi olmayanlar ise normal hayatlarını yine kendi evlerinde ikame etmişlerdir. Sonraki yıllarda bunlardan genel çoğunluk peyder pey İstanbul’a göç etmiştir. Geri kalanlardan 1984’e kadar yine şehirde yaşayanlar mevcuttur.

Kaynaklar

Başbakanlı Osmanlı Arşivi (BOA.): DH. MKT 452/48; BOA., İ. MF 1328.L/7; BOA., MF.MGM 5/77; BOA., Y.PRK.UM. 32/74; BOA., MF. MKT 431/47

Konya Vilayet Salnamesi (KVS): H.1332/R. 1271; KVS, H.1317; KVS. H. 1332.

Maarif Salnamesi (MS): H. 1319. İstanbul: Baskı Yeri Yok.

Anadolu: 25 Kanun-u Evvel 1326/7 Ocak 1910, Numara: 33.

Meşrik-i İrfan: 31 Mayıs 1325/13 Haziran 1909, Numara: 25; 8 Haziran 1325/21 Haziran 1909 Numara: 27.

Alçıtepe, G. (2015), *Belgelerle protestan misyonerlerin Konya’da açtıkları kurumlar ve faaliyetleri*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Alkan, Mehmet Ö. (2000). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e modernleşme sürecinde eğitim istatistikleri1839-1924 / education statistics in modernization from the Tanzimat to the Republic*, Cilt. 6, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Atalay, A. (2011). *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Konya’da kurulan millî şirketler ve millî bankalar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Atalay, A. (2011). *Mustafa Kemal Atatürk’ün hatırası Konya Atatürk evi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Bardakçı, M. (2008). *Talât Paşa’nın evrak-ı metrûkesi*, İstanbul: Everest Yayınları.

Bozkurt, G. (1996). *Alman-İngiliz belgelerinin ve siyasi gelişmelerin ışığı altında gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının hukukî durumu (1839-1914)*. Ankara: AtatürkKültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayını.

Bozkurt, G.(1998). *Azınlık imtiyazları-kapitülasyonlardan tek hukuk sistemine geçiş*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Dumont, P. & Georgeon, F. (1997), *Bir imparatorluğun ölümü 1908-1923*, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Yayını.

Haydaroğlu, İ. P. (1993). *Osmanlı imparatorluğu’nda yabancı okullar*, Ankara: Ocak Yayınları.

Hocasaryan, S. Ardeses. (2011) “*Կոնյայի Մսուկարանի օրինարարը վարժարանի ընդհանրական ուսումնականը, 1910, Konia, Sahakian Armenian National*

School, Teachers and Administrators”, <https://team-aow.discuforum.info> ,
İndiriliş Tarihi: 10.09.2021, İndiriliş saati: 11 00.

Kaçaznuni, O. (2005). *Taşnak partisi 'nin yapacağı bir şey yok (1923 Parti Konferansı 'na Rapor)*, Çeviri. Arif Acaloğlu, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Nalcı, Aris, (2015). *100. yılında sürgün yolunda-7: Konya'da tehcire karşı Mevlevi tavrı*, İstanbul: www.Radikal.com.tr, , İndiriliş Tarihi: 10.09.2021, İndiriliş saati: 11 00.

Işık, A. (2018). *Vali İngiliz Said Paşa 'nın Konya günleri*, Konya: Çizgi

Kitabevi.Oran, B. (2013). *Radikal*, İstanbul: Radikal Gazetesi Basın
Yayın.

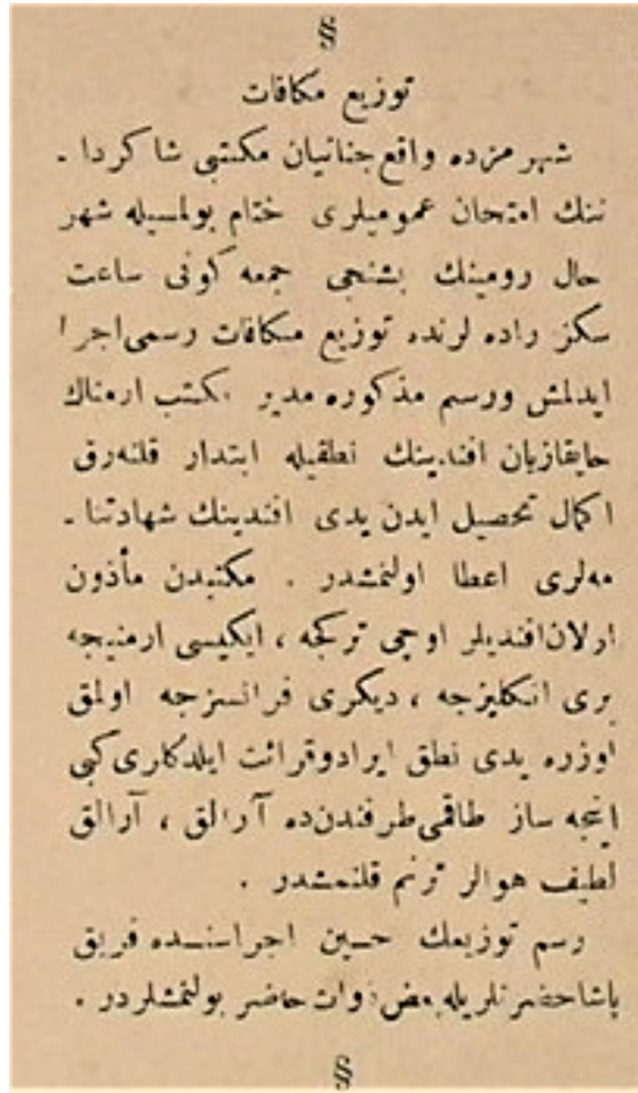
Sarıçelik, K. (2010). *Konya 'da modern eğitim kurumları (1869-1919)*, Konya: Çizgi
Kitabevi

Taşkın, F. (2019). *Amerikan misyonelerinin Türkiye 'deki sağlık faaliyetleri (1833-1923)*,
İstanbul: Kriter Yayınevi.

Yıldız, Ö. (2015). *Anadolu 'da Amerikan misyoneleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Yücel, İ. (2017). *Anadolu 'da Amerikan misyonerliği ve misyon hastaneleri (1880-1934)*,
Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

EKLER

Meşrik-i İrfan, 8 Haziran 1325/21 Haziran 1909 numara 27: 1

Konyalı Ermenilerin düğünlerinden “gelin alayı” 1900

Konya Ermeni Sahakyan Okulu öğretmen ve öğrencileri

Ermeni Sahakyan Okulu kız öğrencileri

Ermeni Sahakyan Okulu kız öğrencilerinin başka bir anısı

Konya Ermeni Sahakyan Okulu öğrencilerinden başka bir grup

Ermeni Sahakyan Mektebi'nde okuyan Yetim ve öksüz Konyalı Türk Çocuklar

Konya Ermeni Cenanyan Okulu Binası

Günümüzde Şems-i Tebrizi Mahallesi Dr. Abdullah Salim Sokakta bulunan Ermeni Cenanyan Mektebi (Eski Konya Polis Mektebi) Binası

Günümüzde Şems-i Tebrizi Mahallesi Dr. Abdullah Salim Sokakta bulunan Ermeni Cenanyan Mektebi (Eski Konya Polis Mektebi) Binasının ön cephesinden bir görüntü

Konya Ermeni Cenanyan Okulu'nun Atletizm Kulübü'nün beden eğitimi faaliyetine katılan öğrencilerine ait bir görsel

Konya Cenanyan Okulu Yessasiyan Orkestra Kulübü öğrencileri toplu halde görülüyorlar

Konya Ermeni Kortoprus Mektebi öğrencilerine ait çekilen tek fotoğraf karesi